

Katarzyna Jachimowicz

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

**RECENZJA: SYSTEMY POLITYCZNE WYBRANYCH
PAŃSTW BASENU MORZA ŚRÓDZIEMNEGO,
POD REDAKCJĄ M. MYŚLIWIEC I K. KRYSIENIELA,
WYDAWNICTWO WYŻSZEJ SZKOŁY BANKOWEJ,
POZNAŃ–CHORZÓW 2011, SS. 232.**

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TSP-W.2014.017>

Już pewien czas temu nakładem Wydawnictwa Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu ukazała się publikacja zatytułowana „Systemy polityczne wybranych państw basenu Morza Śródziemnego”, będąca opracowaniem zbiorowym pod redakcją naukową dr Małgorzaty Myśliwiec i dra Krzysztofa Krysieniela. W recenzowanej pozycji kilku autorów: Krzysztof Krysieniela, Anna Kuczyńska, Małgorzata Lorenca, Małgorzata Myśliwiec oraz Piotr Świercz, na co dzień pracujących w różnych ośrodkach badawczych, sprawnie omówiło systemy polityczne sześciu wybranych państw: Francji, Włoch, Hiszpanii, Maroka, Chorwacji oraz Grecji.

Wspólną cechą wszystkich wymienionych państw jest położenie w obrębie basenu Morza Śródziemnego. Wydarzenia w tym rejonie, zwłaszcza w chwili publikacji recenzowanej pozycji, tj. w 2011 r., nieprzerwanie przyciągały uwagę europejskiej, jak i międzynarodowej społeczności. Były tego dwie zasadnicze przyczyny: po pierwsze, to właśnie w krajach basenu Morza Śródziemnego rozpoczął się trwający do dziś kryzys społeczno-gospodarczy Unii Europejskiej. W tym samym czasie na przeciwległym brzegu basenu Morza Śródziemnego większością państw Afryki Północnej wstrząsnęły niepokoje społeczne określane mianem Wiosny Arabskiej, zmierzające do ukształtowania bardziej demokratycznych form rządu. W obu przypadkach skala kryzysu zaskoczyła społeczność międzynarodową, stawiając przed nią nowe wyzwania.

Zakłóciła ona również rozwój dość trudno przebiegającej współpracy w ramach powołanej w 2008 r. na konferencji w Paryżu Unii na rzecz regionu Morza Śródziemnego, której nadano oficjalną nazwę „Proces barceloński: Unia dla Śródziemnomorza”. Jak podają redaktorzy tomu, powołanie takiej formy współpracy wskazuje na szczególne znaczenie kierunku południowego w polityce Unii Europejskiej, stąd właśnie „[...] na Wydziale Zamiejscowym w Chorzowie Wyższej Szkole Bankowej w Poznaniu narodził się pomysł przeanalizowania na płaszczyźnie naukowej problemu funkcjonowania wybranych systemów politycznych państw basenu Morza Śródziemnego. Zachodzące w nich procesy mają bowiem ogromne znaczenie nie tylko dla państw, w których przebiegają. W znacznym stopniu wpływają bowiem także na dynamikę procesów politycznych oraz kształtowanie się systemów politycznych i partyjnych w demokratyzujących się państwach regionu. [...] Analiza określonych rozwiązań oraz procesów zachodzących w państwach basenu Morza Śródziemnego może być niezwykle interesująca z punktu widzenia badań naukowych prowadzonych na gruncie polskim. Intencją autorów było zatem zainicjowanie dyskusji o wzajemnym wpływie rozwiązań ustrojowych, przyjmowanych na gruncie poszczególnych państw regionu, na przemiany polityczne w Europie i na obszarze historycznie, geograficznie oraz kulturowo z nią spokrewnionych”.

Na zasadniczą część tomu składa się sześć rozdziałów poświęconych poszczególnym ustrojom wspomnianych państw. Poprzedzone zostały one słowem wstępnym autorstwa prof. dra hab. Piotra Świercza: ta zaledwie kilkustronnicowa praca jest interesującą refleksją nad znaczeniem kultury antycznej basenu Morza Śródziemnego i stanowi przyczynek do dyskusji nad jego współczesną siłą oddziaływania na inne obszary kulturowe na płaszczyźnie prawno-ustrojowej. Autor dowodzi, że motyw boskiego pochodzenia władzy, jakże często przewijający się przecież w czasach nowożytnych w różnych kręgach kulturowych, był już cechą wspólną dla starożytnych kultur basenu Morza Śródziemnego.

Być może nawet nie zdajemy sobie sprawy z wielości wpływów dorobku kultury śródziemnomorskiej, nie tylko tej antycznej, ale i współczesnej, warto więc przyjrzeć się poszczególnym rozwiązaniom ustrojowym zaprezentowanych w publikacji państw. Nie bez powodu jako pierwsze zostało omówione przez dr Annę Kuczyńską państwo francuskie – jego długa tradycja konstytucyjna wydatnie zaciążyła na ukształtowaniu rozwiązań konstytucyjnych wielu innych państw. Rozdział francuski wyczerpująco charakteryzuje najważniejsze elementy ustroju V Republiki, a na szczególną uwagę zasługuje doskonałe oddanie przez autorkę dynamiki rozwoju francuskiej sceny politycznej w ostatnich dwóch dekadach, podczas których nastąpiła wyraźna bipolaryzacja systemu partyjnego.

Ponieważ jestem „italofilką”, moją uwagę najbardziej przykuł drugi, trzydziestosześciorozdziałowy rozdział dr Małgorzaty Lorenckiej poświęcony państwu włoskiemu. Autorka, idąc śladami wybitnego znawcy ustroju Włoch, profesora Zbigniewa Witkowskiego, podejmuje temat konstytucjonalizmu włoskiego na etapie zjednoczenia państwa i proklamowania go Królestwem Italii w 1861 r., po czym omawia zmiany, jakie zaszły w państwie w okresie dyktatury faszystowskiej, zmierzające do skoncentrowania całej władzy w rękach Benito Mussoliniego. Kolejny poruszany temat dotyczy obecnie obowiązującej konstytucji – autorka przybliży jej ogólną charakterystykę oraz tryb uchwalania jej zmian. Trzecia część rozdziału poświęcona została systemowi wolności i praw obywatelskich przez konstytucję zagwarantowanych.

W następnej, obszerniejszej czwartej części uchwycona została odrębność konstrukcji włoskiego samorządu lokalnego oraz oryginalna forma regionalizmu, który w ostatniej dekadzie ulega ciągłej ewolucji w kierunku coraz większego zróżnicowania. Autorka scharakteryzowała formę organizacji terytorialnej Republiki Włoskiej na którą, zgodnie z brzmieniem zapisów konstytucji, powinny składać się gminy, prowincje, miasta metropolitarne, regiony, a wreszcie samo państwo. Słowo «powinny» zostało przeze mnie użyte nieprzypadkowo, bowiem autorka dowodzi, że urzeczywistnienie tego zapisu napotkało niewyobrażalne opóźnienia, co także jest specyfiką włoskiego konstytucjonalizmu, w którym postanowienia konstytucyjne z trudem wprowadzane są w życie przez sprawujące władzę partie polityczne.

Bardzo ciekawa jest również piąta część poświęcona systemowi partyjnemu i systemowi wyborczemu, trafnie określonymu przez profesora Zbigniewa Witkowskiego w innej pracy jako „włoski nierozwiązywalny rebus”. Specyfikę tę dostrzega również autorka, wskazując na zablokowanie włoskiej sceny politycznej aż do lat '90 oraz na późniejsze zmiany, poświęcając także specjalną uwagę ordynacji wyborczej do parlamentu z 2005 r. oraz jej destabilizującemu wpływowi na ukształtowanie obecnej sceny politycznej. Praca w tej części wzbogacona została o zapewniające jeszcze lepszą przejrzystość informacji tabele dokumentujące, m. in., poszczególne kolejno przyjmowane typy systemów wyborczych do Izby Deputowanych.

Następne części rozdziału po krótko charakteryzują odpowiednio władzę ustawodawczą sprawowaną przez dwuizbowy parlament (z jego charakterystycznym bikameralizmem doskonałym), wykonawczą – sprawowaną przez rząd i jego organy pomocnicze oraz władzę sądowniczą, która we Włoszech nabiera niezamierzonej przez twórców systemu coraz większej niezależności.

Rozdział włoski dopełnia ostatnia część poświęcona analizie systemu ochrony praw konstytucyjnych, ze specjalnym uwzględnieniem Trybunału Konstytu-

cyjnego i obrońcy obywatelskiemu. Ta ostatnia instytucja przybrała we Włoszech oryginalne cechy, m. in. lokalny charakter – obrońca obywatelski jest bowiem odpowiedzialny za zapewnienie właściwego funkcjonowania administracji publicznej na szczeblu gminy i prowincji. Instytucja ta ma ponadto długą bardzo tradycję – jej sięgają korzenie sięgają aż starożytnego Rzymu.

Trzeci rozdział tomu, napisany przez dr Małgorzatę Myśliwiec, poświęcony jest ustrojowi współczesnej Hiszpanii. Autorka, przybliżając czytelnikowi skomplikowany rys historyczny konstytucjonalizmu hiszpańskiego, znakomicie oddaje koloryt minionych epok, z których przejęte zwyczaje istotniej niż w innych przedstawionych państwach przez długi czas utrudniały rozwój porządku gwarantującego pełną demokrację. W rozdziale tym również wskazano na rozwiązania wypracowane przez samych Hiszpanów, jak i na te, które „zapożyczono” z innych porządków prawnych, co pozwala odbiorcy tekstu na systematyzowanie zdobywanej wiedzy o poszczególnych systemach.

W czwartym rozdziale, również opracowanym przez dr Myśliwiec, omówiony został system polityczny Maroka. W rozdziale tym autorka wskazała na przyjęcie przez Maroko instytucji prawa islamskiego, a także w podjęła się bardzo „cennego” dla czytelnika trudu wskazania konkretnych rozwiązań konstytucyjnych, które zaczerpnięte zostały z niektórych państw europejskich. Połączenie elementów różnych systemów ukształtowało swoisty ustrój polityczny, przez Autorkę nazwany autorytaryzmem konkurencyjnym. Dr Myśliwiec, analizując przyjętą w 2011 r. nowelizację konstytucji marokańskiej, nie pozostawia czytelnikom żadnych złudzeń w sprawie możliwej transformacji ustrojowej państwa marokańskiego: w nim bowiem Wiosna Arabska nie zaowocowała rzeczywistą demokratyzacją systemu.

Krzysztof Krysieniel w piątym rozdziale dokonał analizy ustroju konstytucyjnego Chorwacji, której dopiero pod koniec ubiegłego stulecia, mimo sięgającej X w. historii państwowości, udało się uzyskać niepodległość, co nie zapewniło jednak ani pokoju, ani rzeczywistej demokratyzacji. Dopiero w ostatnim piętnastoleciu nastąpił bardziej harmonijny rozwój państwa. Zdaniem Autora ważną rolę w tym procesie odegrały znaczące zmiany systemu politycznego: kilkakrotne nowelizacje uchwalonej w 1990 r. konstytucji usprawniły przyjęte rozwiązania oraz pozwoliły na pełną demokratyzację ustroju, pozwalając przy tym na integrację z kluczowymi dla demokracji europejskich organizacjami międzynarodowymi, tj. z Unią Europejską i NATO.

Wspomniana już dr Lorencka przygotowała także ostatni rozdział, poświęcony państwu greckiemu. Omawiany rozdział, podobnie jak ten „marokański”, zawiera znacznie szerszy w stosunku do pozostałych historyczny rys konstytucjonalizmu, bliżej raczej nieznanego polskim czytelnikom aż do momentu, gdy

Grecja w 1974, po obaleniu reżimu „czarnych pułkowników”, dołączyła do grona państw demokratycznych: dość późno jak na standardy Europy Zachodniej. Proces demokratyzacji został urzeczywistniony przez przeprowadzoną w latach '80 i '90 decentralizację władzy centralnej, która nastąpiła w trzech etapach i w wyniku której wprowadzono dwa szczeble samorządu terytorialnego. Warto dodać, że w Grecji również w ciągu ostatnich dwóch dekad ukształtował się dwupartyjny system polityczny.

Tom zamyka indeks wykorzystanej literatury, osobne zestawienie prezydentów i monarchów panujących po drugiej wojnie światowej w sześciu omawianych państwach oraz noty o autorach pracy.

Reasumując, należy podkreślić, publikacja ta, stanowiąca rezultat wieloletnich badań autorów zaproszonych do projektu, jest wartościowym i rzetelnym opracowaniem naukowym. Wszyscy uczestnicy projektu, rygorystycznie trzymając się tego samego schematu rozdziału, w zwięzły i precyzyjny sposób zamieścili niewątpliwie najbardziej aktualne informacje na temat systemów politycznych tych państw, w których niedawno doszło do zmian ustrojowych, jak np. we Francji czy we Włoszech, a ponadto zaprezentowali systemy tych krajów, które cieszą się nieco mniejszym zainteresowaniem polskich badaczy, jak np. Maroko czy Grecja. Odbiorca dzieła otrzyma więc nie tylko bardzo aktualną, ale i interesującą poznawczo pracę, przedstawiającą wieloaspektową problematykę zagadnień ustrojowych i politycznych.

Jak podają redaktorzy, publikacja ta będzie z powodzeniem służyła jako podręcznik dla studentów różnych dyscyplin naukowych: europeistyki, politologii, stosunków międzynarodowych, administracji, a moim zdaniem będzie ona stanowić bardzo cenne źródło wiedzy przede wszystkim dla prawników, a zwłaszcza dla badaczy prawa konstytucyjnego innych państw. Z przyjemnością sięgną też do niej „italofile”, którzy wypatrują na polskim rynku wydawniczym nowości poświęconych zagadnieniom państwa włoskiego. Rozdział włoski bowiem dostarcza w wielu miejscach nowych ciekawych i cennych informacji. Jego autorka bardzo starannie dobrała wykorzystaną literaturę, korzystając z najważniejszych opracowań zarówno polskiej, jak i włoskiej doktryny, dostarczając w ten sposób czytelnikowi świeże, wzbogacone o analizę najaktualniejszych zmian, spojrzenie młodszego badacza na dorobek starszych mistrzów.

